

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİNİN KAYNAKLARI*

Doç. Dr. Azmi SÜSLÜ**

Konuyu üç başlık altında incelemeye çalışacağız: Atatürk'ün tarih-inkılâp tarihi görüşü; Türk İnkılâbı Enstitüsü ve Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü'nün kuruluş gayeleri ve hedefleri ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihinin bu hedeflere ulaşmak için kullandığı vasıtalar, yani kaynaklar.

Atatürk'ün tarih merakı, onun Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında gençlik ve olgunluk çağlarını yaşamış olmasından ve ilkokuldan itibaren de matematiğin yanısıra tarihe özel bir ilgi duymuş olmasından kaynaklanmıştır. Millî Mücadele yıllarında meselelere çözüm getirebilmek için hep tarihten misaller vermiştir. Nutukları ve demeçleri üzerinde yapılacak bir araştırmada onun tarihe verdiği önem hemen göze çarpmaktadır. Zaten onun Millî Mücadeledeki azim ve kararlılığı ve kurtuluş için yine sine-i millete dönmek ihtiyacını duyması hep Türk tarihinden aldığı güçle açıklanabilmektedir. Bu sebeple de, 1923 yılında Darülfünûn-ı Osmanî (İstanbul Üniversitesi)'nin Edebiyat Medresesi (Fakülte)'nden kendisine getiren üç kişilik heyette bulunan Şemsettin Günaltay'ın Belleten'de yayınlanan hatırasına göre, «Fahrî Profesörlük Beratını» aldığı zaman, getiren heyete verdiği cevapta «Fahrî Profesörlüğün edebiyattan daha ziyade tarihe ait olmasının daha münasip olduğunu» belirtmiştir. Buna rağmen, bugün hâlâ tarihte ihtisaslaşanlara «Edebiyat Doktoru» denilmesini anlamak güçtür.

Atatürk'ün yaptığı inkılâplarından biri de, şüphesiz onun tarih alanında yaptığı inkılâptır. O, yıllardan beri içerinin ihmalleri ve dışarının menfi propagandasıyla küllenmiş görünen Türk tarih tezini yeniden ortaya koymuştur. Bu tezi geliştirirken de şu esaslar üzerinde durmuştur :

(*) Bu Tebliğ, 3-7 Mart 1986'da Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ve Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından tertip edilmiş olan «Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Oryantasyon Semineri»nde sunulmuştur.

(**) A.Ü. Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü

«Büyük Devletler kuran ecdadımız, büyük ve şümüllü medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak, tatbik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır.»

«Türkler yayıldıkları yerlere medeniyetlerini de götürmüşlerdir. Irak, Anadolu, Mısır, Ege medeniyetlerinin ilk kurucuları Orta Asyalılardır. Biz bugünkü Türkler, Orta Asyalıların çocuklarıyız»(1).

Hedefleri bu şekilde tesbit ettikten sonra, metodoloji hakkında ise şunları ilave etmiştir :

«Tarih hayal mahsulü olamaz. Tarih yazarken gerçek olayları bulmaya çalışmalıyız. Eğer bunları bulamazsak meçhuliyeti ve bu noktadan cehlimizi itiraf etmeden çekinmeyelim.»

«Biz daima hakikat arayan ve buldukça, bulduğumuza kâni oldukça ifadeye cür'et gösteren adamlarız.»

«Herşeyden evvel kendinizin dikkatle ve itina ile seçeceğiniz vesikalara dayanınız. Bu vesikalar üzerinde yapacağınız tetkikâta herşeyden ve herkesten evvel kendi insiyatifinizi ve millî süzgecinizi kullanınız. Sizi büyük hedefe ancak bu nokta-i nazarlardan kısıkanç olmak isal edebilir.»

Atatürk'ün yoğun çalışmalar, araştırmalar, tercümeler, ilmî toplantılar sonunda vardığı bu sonuçlar bir teori olarak kalmamıştır.

Bir taraftan bunları gerçekleştirecek müesseseler kurdurturken, diğer taraftan da araştırma ve yayın faaliyetlerine girişilmesini sağlamıştır.

Bu araştırmaların ilk ürünü, yayınlanan «Türk Tarihinin Ana Hatları» adlı kitapla 1930 yılında alınmıştır. İkincisi ise, 1931 yılı sonlarında, Atatürk'ün özel olarak üzerinde durup, yer yer redaksiyon ve tashihini yaptığı ve okullara yönelik, 4 ciltlik «Türk Tarihi» teşkil etmiştir.

Kurdurttuğu müesseselerin ilki ise, 1931'de faaliyete geçen Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti (Türk Tarih Kurumu) olmuştur. İkincisi, 31 Temmuz 1933 yılında Darülfünûn-ı Osmani'nin yerine kurdurttuğu İstanbul Üniversitesi olmuştur. Tıp, Hukuk, Fen, Edebiyat, İlahiyat Fakültelerinden oluşan Üniversitede ayrıca, Türk İnkılâbı Enstitüsü, İslâm Tetkikleri Enstitüsü, Millî İktisat ve İctimaiyât Enstitüsü, Coğrafya Enstitüsü, Morfoloji Enstitüsü, Kimya Enstitüsü ve Elektromekanik Enstitüsü de kurulmuştur.

Bunlardan konumuzu yakından ilgilendiren Türk İnkılâbı Enstitüsü'nün kuruluş ve gayesi şöyle belirlenmiştir :

(1) Ayşe Afetinan, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler Ankara, 1959, s. 297.

«Enstitüler, ilmî araştırmaların feyizli merkezleri olacaktır. Yeni Üniversitenin en esaslı vasfı millîliği ve inkılâpçılığıdır... Millî tarih için yeni kürsüler ihdas edilmiştir. Türk inkılâbının ideolojisini yeni Üniversite işleyecektir. Bu maksatla kurulan Türk İnkılâbı Enstitüsü Üniversitenin en mühim cihazı ve bu cihazı yalnız orada çalışanların değil, yalnız bağlı olduğu Edebiyat Fakültesinin değil, talebesinden profesörüne kadar bütün Cumhuriyet münevverlerini, bütün memleketin malıdır. Herkes onun talebesidir. Ve herkes onun profesörü olabilir. O, inkılâp aşk ve imanının bir süsü olacak, hangi fakülteden olursa olsun, her talebe ancak orada bir imtihan geçirdikten sonra diploma almayı vazife ve şeref bilecektir. İnkılâp Enstitüsü, siyasî, hukukî, adlî, ictimâî, iktisadî, malî sahalarda ve umumî surette millî kültür sahalarında Türk inkılâbını doğuran sebepleri, Türk inkılâbının ana unsurlarını, prensiplerini, inkılâptan doğan Türk istikbâlini her safhasında tetkik edecektir.

Enstitü aynı zamanda Türk İnkılâp Kütüphanesi ve İnkılâp Müzesi kuruluşlarına da çalışacaktır. İnkılâp Enstitüsünün... muhtelif sahalara ait mufassal faaliyet programları ayrıca neşredilecektir.

Millî tettebbü kütüphanemize ve talebemizin eline kitap temini için bir Telif ve Tercüme Heyeti teşkil ediliyor. Bu heyet, dünyanın en yüksek fikir mahsüllerini öz dilimize çevirecek, az zamanda millî kütüphanemizin hacmini artıracak tercüme ve bir taraftan da kıymetli teklifler verecektir».(?)

Atatürk'ün kurdurduğu üçüncü müessese ise, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi (1935) olmuştur. Atatürk'ün 1935'lerde daha da kristalleşen ve bir ideal haline gelen Türk tarih tezi burada şekillenmiştir. O, bu yeni Fakülteye alışagelen Edebiyat Fakültesi adını mahsus koymamış ve Türk tarihini her yönüyle ve her türlü vasıtayla aydınlatmak için ona Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi adını vermiştir. Başlangıçtan beri birer kürsü olarak kurdurduğu Sümeroloji, Sinoloji, Hungaroloji, Türk, Rus, Arap, Fars Dilleri ve Edebiyatlarını da bu amaca hizmet etmeleri için faaliyete geçirmiştir. Yine bu amaçla Fakülteye bağlı olarak Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsünü ve diğer Enstitüleri kurdurmuştur.

Atatürk'ün bu hedefleri doğrultusunda kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüleri, 15 Nisan 1942 tarihinde 4204 sayılı Resmî Gazetede yayınlanan İç Talimatnâme, Genel Çalışma Plânı ve Türk İnkılâp Tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti Rejimi Dersi müfredatıyla faaliyetlerini daha da genişleterek sürdürmüştür. Artırılan akademik ve idarî kadrolarının yanı sıra, Enstitüde Kütüphane, arşiv ve müze de teşekkül ettirilmiş ve yayın faaliyetlerine

(2) Millî Eğitim Bakanı Reşit Galib'in demeci; Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 1 Ağustos 1933.

ağırlık verilmiştir. Bu Talimatnamedeki İnkılâp Tarihi derslerinin bir standarda oturtulmasıyla ilgili bir maddeye burada temas etmek istiyoruz. Buna göre, İlmî Danışma ve Yönetim Kurulu üyelerinin görevlerinden biri de, «Türk İnkılâp Tarihi hakkında müsabaka ile en az beş yılda bir eserler yazdırmak ve bunlardan kabul edilecek olana verilecek mükâfatı tesbit etmektir». Diğeri ise, «Enstitüye yazma ve basma kitap, mecmua ve her türlü vesika hediye edenlere verilecek şeref diplomasının teşkil derecesini tayin etmektir» (madde 15/c, e)³. İşte Enstitünün bugün sahip olduğu toplam 129.212 adet arşiv malzemesi kitap, gazete, dergi, fotoğraf koleksiyonları, mühür, harita ve müze eşyası Atatürk'ün attığı temel üzerine kurulan bu binanın ürünleridir.

Atatürk İkeleri ve İnkılâp Tarihinin kaynaklarını ise şu şekilde tasnif etmek mümkündür :

A — İLK ELDEN KAYNAKLAR

Atatürk'ün Büyük Nutku, diğer nutukları, demeçleri yazdığı ve yazdırdığı eserleri, hatıraları, mektupları, telgrafları, tamimleri...

1 — Büyük Nutku : Atatürk, Cumhuriyet Halk Fırkasının 15-20 Ekim 1927 tarihleri arasındaki 2. Kongresinde 6 gün boyunca irad etmiştir. Bunun birçok baskıları vardır :

1 — 1927 yılında 2 cilt halinde ve Osmanlıca olarak (1. cilt esas Nutuk, 2. cilt vesikalar),

2 — 1934 yılında 3 cilt olarak yeni harflerle,

3 — 1936 yılında 1 cilt olarak (Esas Nutuk).

Atatürk'ün ölümünden sonra ise birçok Devlet kuruluşu tarafından bastırılmıştır :

4 — Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri (1906-1938), 1954, 1959, 61, 64, 1981.

5 — Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannâmeleri, 1964.

6 — Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Millî Eğitimle ilgili Söylev ve Demeçler, 1964, 3. cilt.

7 — Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Büyük Nutuk, 1970, 3 cilt.

8 — Diğer resmî kuruluşlarca (Millî Eğitim Bakanlığı, Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu...) bastırılanlar.

(3) Talimatnâme, Maarif Vekilliği tarafından 1943'de yayınlanmıştır.

II — Diğer nutukları, demeçleri, tamimleri, telgrafları...

- 1 — Nutk-ı İftitahî (T.B.M.M.'nin 4. İctima senesi münasebetiyle Atatürk'ün nutku), Ankara, 1339/1923, Matbuât Müdüriyet-i Umumiyesi.
- 2 — Reisicumhur Atatürk'ün Kurultayı Açış Nutukları, Ankara, 1937.
- 3 — Herbert Melzig, Atatürk'ün Başlıca Nutukları (1920-1938), İstanbul, 1942.
- 4 — Gazi Atatürk'ün Nutukları, İstanbul, 1934, Devlet Basımevi.
- 5 — Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Söylev, İstanbul, 1978.
- 6 — Behçet Kemal Çağlar, Bugünün Diliyle Atatürk'ün Söylevleri, Ankara, 1968.
- 7 — Ayşe Afetinan, Medenî Bilgiler ve M. Kemâl Atatürk'ün El Yazıları, Ankara, 1969...
- 8 — Sadi Borak, Gizli Oturumlarda Atatürk'ün Konuşmaları, İst., 1977
- 9 — Özel Şahingiray, Atatürk'ün Nöbet Defteri, 1931-1938, Ank., 1955.

III — Atatürk'ün Telif ve Tercüme Eserleri

- 1 — Süvari, Bölük, Alay, Liva, Talim ve Manevraları, Cumali Ordu-gâhi, Selanik, 1325/1903.
- 2 — Zâbit ve Kumandan ile Hasbıhal, 1913, İstanbul, 1918 (Mehmet Nuri); Ankara, 1957 (Afetinan), Türkiye İş Bankası; Genelkurmay ATESA, Ankara, 1984.
- 3 — Dumlupınar Başkumandan Meydan Muharebesi, Ankara, 1933.
- 4 — Atatürk'ün Askerî konulardaki bazı tercümeleri.

B — ARŞİVLER

I — Yerli arşivler

- 1 — Cumhurbaşkanlığı Köşkü Arşivleri.
- 2 — Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Arşivleri (93.040 adet arşiv belgesi, ayrıca 15.000 civarında fotoğraf, harita, gazete, mühür mevcuttur).
- 3 — Başbakanlık Arşivi (1914 öncesi ve sonrasına ait arşivler).
- 4 — Dışişleri Bakanlığı Arşivleri (1914 sonrası Ankara'da, öncesi ise Hazine-i Evrak adıyla İstanbul Defterdarlık binasındadır (1987 Mayısında Başbakanlık Arşivi'ne devredilmiştir).

- 5 — Genelkurmay ATESA Başkanlığı Arşivleri (en kullanışlı olan ve en iyi muhafaza edilen arşiv budur).
- 6 — Kuvvet Komutanlıkları (Kara, Deniz, Hava, Jandarma) ve NATO arşivleri.
- 7 — Deniz Müzesi Arşivleri (1917-1920 arasındaki belgeler, İstanbul/Beşiktaş).
- 8 — T.B.M.M. Kütüphane ve Dökümantasyon Merkezi Arşivleri.
- 9 — Yurtdışındaki Türk Büyükelçilik Arşivleri.
- 10 — Millî Eğitim Bakanlığı Arşivleri.
- 11 — Maliye Bakanlığı Arşivleri.
- 12 — Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Arşivleri.
- 13 — Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivleri.
- 14 — İstanbul Belediyesi Arşivleri.
- 15 — Kütüphaneler (Millî Kütüphane, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Tarih Kurumu...) ve Müzelerde bulunan Arşivler.
- 16 — Özel Arşivler.

II — Yabancı Arşivler :

- 1 — Türkiye'deki Büyükelçilik ve konsolosluklarda bulunan arşivler.
- 2 — Yabancı ülkelerdeki Türkiye Cumhuriyetiyle ilgili olan arşivler (millî kütüphaneler, bakanlıklar ve araştırma kurumları... arşivleri).

C — DEVLETİN RESMÎ YAYINLARI

- 1 — TBMM Zabıt Cerideleri (23 Nisan 1920-).
- 2 — TBMM Gizli Celse Zabıtları (1985, 4 cilt).
- 3 — Ceride-i Resmîye (1921 -).
- 4 — Ayın Tarihi (1923 -).
- 5 — Kavânin Mecmuası (1920 -).
- 6 — Düstur (Osmanlı ve Cumhuriyet devirleri).
- 7 — Devlet Yıllıkları (Osmanlı ve Cumhuriyet devirleri).
- 8 — Anadolu ve İstanbul'da çıkan resmî ve mahallî gazeteler. Bunların büyük bir kısmı işgâl ve millî mücadele dönemlerinde çıkmıştır. Bazıları, İstanbul'da çıkarılan : Alemdar, Yeni Gün, Sebilürreşat, Tasvir-i Efkâr, Vakit, İleri, Takvimli Gazete, Tesrih, Aydede, Ahvâl, Peyam-ı Sabah, Ümit, Vahdet, Dersâdet, Yeni Şark, Sabah, Söz, İkdâm, İfham, Tevhid-i Efkâr, Evkât, The Orient News..., diğer şehirlerde çıkarılan : Hâkimiyet-i Milliye, Mefkûre, Köy Hocası (Ankara), İrade-i Milliye, Gaye-i Milliye (Sivas, Efe,

Ahenk, Şark, Anadolu (İzmir), Öğüt, Babalık (Konya), Adana Postası, Yeni Adana (Adana), Adapazarı, Ahali (Samsun, Edirne, Sofya), Fırtına, Hayat, Aksiseda (Samsun), Ahrâr, Millet (Eskişehir), Mısak-ı Millî, Adana'ya Doğru, Erciyes (Kayseri), İstikbâl (Trabzon), İzmir'e Doğru (Balıkesir), Zafer (Kastamonu), Sadâ-ı Millet (Batum), Gamlı, Dertli (Bolu), Ertuğrul (Bursa), Emel (Amasya), Doğru (Erzurum), Güneş (Ordu)...

D — HATIRALAR

1 — Ali Fuat Cebesoy, Millî Mücadele Hatıraları, İst. 1953, 1959; Sınıf Arkadaşım Atatürk, İstanbul, 1937...

2 — Kâzım Karabekir, Cihan Harbine Neden Girdik, Nasıl Girdik, Nasıl İdare ettik?, İstanbul, 1937; İstiklâl Harbinin Esasları, İstanbul, 1951, 1960; İstiklâl Harbimizde Enver Paşa ve İttihat Terakki Erkânı, İst. 1967.

3 — Celâl Bayar, Atatürk'ten Hatıralar, İst. 1955.

4 — Kılıç Ali, Kılıç Ali Hatıralarını Anlatıyor, İstanbul, 1955.

5 — Halit Rıfki ATAY, Çankaya, İstanbul, 1969; Atatürk'ün Hatıraları, Ankara, 1965.

6 — Lord Kinross, Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu terc. İstanbul 1966, 68, 2 cilt.

7 — Liman Von Sanders, Türkiye'de 5 yıl, İstanbul, 1968.

8 — Ali İhsan Sabis, Harp Hatıralarım, Ankara, 1966, 5 cilt.

9 — Fahri Belen, Çanakkale Savaşı, İstanbul 1935; Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi, 1914, 1917, 1918 Yılları Hareketleri Ankara, 1964-1967, 5 cilt.

10 — Rauf Orbay, Rauf Orbay'ın Hatıraları, İstanbul, 1961-1963.

11 — Enver Paşa, Makedonya'dan Orta Asya'ya Enver Paşa (Haz. Ş. Süreyya Aydemir), İstanbul 1975, 1977, 1978, 1983, 4 cilt.

12 — Afetinan Ayşe, Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler, Ankara, 1959.

13 — Hasan Rıza Soyak, Atatürk'ten Hatıralar, İstanbul, 1973, 2 cilt.

14 — Fahrettin Altay, Millî Mücadele Hatıralarım, İstanbul 1959; On yıl Savaş (1912-1922) ve sonrası, İstanbul, 1970.

15 — Halil Paşa, İttihat ve Terakki'den Cumhuriyet'e, İstanbul, 1972.

16 — George Benner, Kemal Atatürk : Yabancı Gözüyle Cumhuriyet Türkiye'si, Ankara, 1938.

17 — Marcel Sauvage, Atatürk'ü Nasıl Tanıdım, Ankara, 1938.

18 — Halide Edip Adivar, Memoirs of Halide Edip, London, 1926.

19 — H. Charles Sherill, A year's Embassy to Mustafa Kemal, New York, 1934 (Terc. Ahmet Ekrem, Atatürk Nezdinde Bir Yıl Elçilik, İst., 1955).

20 — Cemal Granda, Atatürk'ün usağı İdim, İstanbul, 1973.

E — Müracaat Eserleri ve Periyodikler :

Eski, yeni Türkçe ve yabancı dilde yazılmış olan ve yukarıda saydıklarımızın dışındaki bu eserlerin ve periyodiklerin tasnifine burada giremeyeceğiz.

Son olarak şunu da belirtmek isteriz ki, yurtdışındakilerin aksine, Türkiye'deki arşivlerin hemen hiçbirinin tam tasnifleri yapılmadığı gibi, katalogları da bulunmamaktadır. Arşiv dışındaki diğer kütüphane ve müze malzemelerinin katalogları ise çok yetersizdir. Bütün bunlar da, Türk ilim adamlarının süratli, güvenli ve bol yayın yapmasına büyük ölçüde engel teşkil etmektedir.